

Nr 202.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående utsträckning av tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor; given Stockholms slott den 10 mars 1922.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1922.

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Thorsson, anför vidare:

Sedan av enskilda motionärer vid 1884 års riksdag fråga väckts om inlösen av skattefrälseräntor, uttalade nämnda riksdag i skrivelse den 11 maj 1884 att, jämväl oberoende av frågan om grundskatternas avskrivning, rättvisa och billighet påkallade, att räntegivarna genom

Tidigare
beslut
angående
inlösen
av skatte-
frälseräntor.

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 1 saml. 172 häft. (Nr 202.)

dessas utskylders inlösen till staten och fixering i penningar bereddessa samma förmåner, som då redan kommit övriga grundskattegivare till del, samt anhöll, att Kungl. Maj:t måtte efter förutgången utredning vidtaga åtgärder, för att de räntor å skattefrälsehemman, vilka genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons hand och icke blivit med jordäganderätten förenade, måtte mot full ersättning till ränteägarna varda till statsverket inlösta samt därefter omsatta enligt föreskrifterna i kungörelsen den 11 maj 1855 och förordningen den 23 juli 1869.

Sedan den begärda utredningen verkställdes, avlät Kungl. Maj:t den 20 februari 1885 proposition i ämnet. Framställningen bifölls av riksdagen, varefter Kungl. Maj:t genom förordning den 11 september 1885 förordnade, att de räntor å skattefrälsehemman, vilka genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ägo och icke blivit med jordäganderätten förenade, finge i mån som vederbörande ägare därom framställde anbud, sedan behörig utredning om utskyldernas rätta natur och belopp ägt rum, för statsverkets räkning inlösas; att räntorna skulle inlösas, sedan deras värde efter medeltalet av 1874—1883 års markegångspris med tillagd forsellönsersättning av 8 öre kubikfoten för råg och korn och 6 öre kubikfoten för havre blivit kapitaliserat efter fyra för hundra, med det sålunda erhållna kapitalbeloppet; att skattefrälsehemman, vars ränta blivit inlöst till kronan, skulle i jordeboken omföras till skatte; samt att vederbörande ägare, som ville begagna sig av den sålunda bestämda inlösen, skulle inom ett år från författningens dag därom hos kammarkollegium eller vederbörande länsstyrelse göra anmälan.

Genom kungörelse den 5 juni 1885 hade därförut bestämts, att nedsättning uti den kronan behållna grundskatt å hemman och lägenheter av skattenatur skulle från och med år 1886 äga rum med trettio procent av grundskattens belopp. Då ägare av skattefrälsehemman, vars ränta jämlikt ovanberörda förordning den 11 september 1885 blivit av staten inlöst, kommit i åtnjutande av den sålunda beslutade avskrivningen med trettio procent å grundskatterna, och på det att de räntegivare, vilkas räntor icke blivit av staten inlösta, måtte komma i åtnjutande av samma förmån, fattade 1887 års riksdag beslut om viss ersättning åt nämnda räntegivare, och i enlighet härmed förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelse den 3 februari 1888, att ägare av skattefrälsehemman, vars skattefrälseränta, ehuru varande av den beskaffenhet, som avsåges i förordningen den 11 september 1885, icke blivit av statsverket inlöst, skulle från och med år 1888 av statsmedel erhålla ersätt-

ning med trettio procent av denna ränta, om den med penningar utgjorts, eller, om den utgått helt och hållet eller till någon del i persedlar, av värdet å densamma efter årsmarkegångspris, med iakttagande likväl att det belopp, som ersattes, icke finge överstiga trettio procent av värdet efter samma pris å räntan, sådan den blivit kronan avhänd.

Den 2 december 1892 utfärdades lagen angående avskrivning av de å viss jord vilande grundskatter och vad därmed äger sammanhang; och förordnades i § 4 av denna lag, att den ersättning, som jämlikt kungörelsen den 3 februari 1888 borde utgå till ägare av skattefrälsehemman, vars skattefrälseränta ehuru varande av den beskaffenhet, som avsåges i förordningen den 11 september 1885, icke blivit av statsverket inlöst, skulle, under iakttagande i övrigt av bestämmelserna i nämnda kungörelse, utgå från och med år 1893 med fyrtio procent, från och med år 1894 med femtio procent, från och med år 1896 med sextio procent, från och med år 1898 med sjuttio procent, från och med år 1900 med åttio procent och från och med år 1902 med nittio procent av räntans belopp, beräknat på sätt i samma kungörelse föreskrevs, samt från och med år 1904 med en summa, motsvarande räntans på nyssnämnda sätt beräknade hela belopp.

I överensstämmelse med särskilda efter olika motioner fattade riksdagbeslut utsträckte Kungl. Maj:t tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor genom kungörelser den 13 juli 1887 till utgången av år 1888, den 29 maj 1891 till utgången av år 1892, den 8 mars 1895 till utgången av år 1896, den 11 maj 1900 till utgången av år 1903, den 8 maj 1903 till utgången av år 1906, den 20 april 1906 till utgången av år 1909 och den 14 maj 1909 till utgången av år 1912.

I proposition (nr 161) till 1911 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att jämväl skattefrälseräntor, som varit med jordägenderätten förenade, i vissa fall skulle få inlösas. Sedan framställningen bifallits av riksdagen, utfärdades genom förordning den 2 juni 1911 bestämmelse av innehåll, att räntor å skattefrälsehemman, vilka vid något tillfälle före den 1 april 1911 varit med jordägenderätten förenade, likställdes med räntor, vilka icke varit med jordägenderätten förenade.

I enlighet med särskilda efter framställningar från Kungl. Maj:t fattade riksdagsbeslut utsträcktes tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor ytterligare dels genom kungörelse den 12 juli 1912 till utgången av år 1917 och dels genom kungörelse den 25 juni 1917 till utgången av år 1922.

Såsom förut anmärkts, hade genom 1885 års beslut om inlösen av skattefrälseräntor föreskrivits, att värdet å dem skulle beräknas efter

medeltalet av 1874—1883 års markegångspris med tillagd forsellönersättning. I överensstämmelse med vid 1903 års riksdag fattat beslut ändrades denna värdeberäkning genom kungörelse den 3 juli 1903 därhän, att till grund för beräkningen skulle läggas medeltalet av 1893—1902 års markegångspris med tillagd forsellönersättning. Sedan det emellertid vid verkställd undersökning visat sig, att inlösningsvärdena i vissa fall kunde bli högre efter medeltalet av 1874—1883 års markegångspris än efter 1893—1902 års pris, gjordes av Kungl. Maj:t framställning till 1904 års riksdag om ändring i det genom kungörelsen den 3 juli 1903 bestämda beräkningssättet. Efter det riksdagen bifallit denna framställning, utfärdades kungörelse den 6 maj 1904, enligt vilken medeltalet av 1893—1902 års markegångspris skulle läggas till grund för värdeberäkningen, dock med iakttagande att inlösningspriset ej i något fall finge understiga det belopp, som motsvarade räntans värde enligt den i förordningen den 11 september 1885 angivna beräkningsgrunden.

Fråga om förenkling av sättet för uppbörd av skattefrälseräntor.

Innan jag övergår till frågan om utsträckning av tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor, vill jag erinra om en vid 1918 års riksdag inom andra kammaren väckt motion (nr 109) rörande ändrat förfarande vid uppbörd av skattefrälseräntor.

I berörda motion framhölls, hurusom förfarandet vid uppbörden av skattefrälseräntor vore förenat med besvär, kostnader och onödig omgång, i det att räntegivaren först hade att utbetala räntan till räntetagaren och därefter hos vederbörande länsstyrelse rekvirera ersättning för vad sålunda förskotterats, och hemställdes, att riksdagen ville avlåta skrivelse till Kungl. Maj:t om att räntetagaren själv måtte i landskontoret få uppbära de räntor, till vilka han vore ägare.

Kammarkollegium.

Över denna motion inforrades i den ordning, 46 § riksdagsordningen föreskriver, utlåtande från kammarkollegium.

I det utlåtande, som kollegium i anledning härav avgav, framhöll kollegium, att den i motionen antydda utvägen till förenkling i sättet för uppbörden av skattefrälseräntor, enligt vad kollegium förspört, redan tillämpades vid länsstyrelsen i Stockholms län, i det att räntelikviden där tillginge sålunda, att vederbörande räntetagare, med bifogande av honom från räntegivaren tillställd fullmakt att uppbära den räntegivaren tillkommande ersättning för oinlöst skattefrälseränta, till landskontoret direkt ingåve en uträkning över räntans belopp och, sedan uträkningen kontrollerats, erhöle räntebeloppet sig tillställt av de för ersättning för oinlösta skattefrälseräntor avsedda medel. Att allmänneligen

påbjuda ett dylikt eller liknande förfaringssätt vid räntelikviderna syntes emellertid kollegium knappast vara att förorda. I vissa fall skulle nämligen härigenom ett ökat besvär förorsakas den ena parten, räntetagaren. Så vore förhållandet, där från samma hemman utginge både skattefrälse- och frälse-skatteränta, för vilken senare ersättning av statsmedel icke utginge. Likaså skulle i fråga om rena skattefrälseräntor, i de fall då ersättningsbeloppet understeg den faktiska räntan, vilket ibland inträffade, räntetagaren få vända sig ej blott till landskontoret utan jämväl till räntegivaren. Kollegium funne sig på sålunda och i övrigt anförda skäl icke kunna uttala sig för bifall till motionen i vidare mån än att den i motionen föreslagna skrivelsen borde innehålla hemställan, att vederbörande landskontor måtte anbefallas fästa räntegivares och räntetagares uppmärksamhet på, att en förenkling i uppbördssättet möjligen kunde vinnas genom ömsesidig överenskommelse om tillämpning av det inom Stockholms län praktiserade förfaringssättet.

Riksdagen avlät skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t den 8 maj 1918, nr 198, samt uttalade däri, att det vore uppenbart att genom i motionen föreslagna åtgärd en avsevärd förenkling kunde vinnas. Emellertid funne riksdagen det tvivel underkastat, om något väsentligt stode att vinna genom den av kammarkollegium förordade utvägen till frågans lösning; och ansåge riksdagen, att en ändring i nuvarande uppbördsförhållanden borde erhålla allmän karaktär. I alla de fall, vilka praktiskt taget för här förevarande spörsmål spelade den största rollen, torde såväl för räntegivare som för räntetagare enbart fördelar vara att motse genom den ifrågasatta förenklingen av ränteuppbörden. Den omständigheten, att i ett fåtal fall de föreslagna bestämmelserna skulle kunna medföra för den av den hittillsvarande lagstiftningen på området ojämförligt bäst tillgodosedda av parterna eller ränteägaren någon obetydlig nackdel, kunde icke väsentligen rubba värdet av hela det framställda förslaget. Innan man emellertid fattade en definitiv ståndpunkt till det i motionen framförda förslaget syntes det riksdagen nödvändigt att frågan ytterligare utreddes, därvid länsstyrelserna, vilka på grund av sin befatning med ärenden av ifrågavarande slag ägde den största erfarenheten för bedömande av den föreliggande frågan, borde beredas tillfälle att inkomma med yttranden i ärendet. På grund härav anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, på vad sätt ägare av skattefrälseränta kunde hos länsstyrelse få uppbära de räntor, till vilka han vore ägare, samt därefter företaga de åtgärder, vartill utredningen kunde föranleda.

*Riksdagens
skrivelse.*

Länsstyrelserna.

I anledning av berörda skrivelse anbefalldes samtliga länsstyrelser att avgiva utlåtanden samt därvid tillika, i den mån dithörande förhållanden redan vore för länsstyrelserna kända, lämna uppgift å dels de räntor av i riksdagens skrivelse berörd art, som utginge inom länen, dels ock i vilken utsträckning dessa räntor skulle ersättas av statsmedel.

I avgivna utlåtanden hava länsstyrelserna inom 11 län förordat eller ej haft något att erinra mot bestämmelser i motionens syfte, 4 länsstyrelser hava mer eller mindre obetingat anslutit sig till kollegii förslag, 2 länsstyrelser hava förordat åtgärder i huvudsaklig överensstämmelse med motionen, 1 länsstyrelse har förklarat sig icke kunna tillstyrka det av riksdagen föreslagna förändrade uppördssättet, 2 länsstyrelser hava med hänsyn till förhållandena inom sina län ej ansett förändrade bestämmelser erforderliga och 5 länsstyrelser hava icke varit i tillfälle att avgiva något på erfarenhet grundat yttrande i ärendet.

De uppgifter länsstyrelserna lämnat angående ännu utgående räntor av ifrågavarande art och den utsträckning, vari dessa räntor skola ersättas av statsmedel, hava icke blivit så avfattade, att genom en sammanställning av berörda uppgifter kunnat erhållas en överblick över sammanlagda beloppet av dessa räntor i deras helhet eller till den del ersättning av statsmedel för dem skall utgå.

Kammarkollegium.

Med överlämnande av länsstyrelsernas utlåtanden anbefalldes Kungl. Maj:t den 6 december 1918 kammarkollegium att avgiva utlåtande i ärendet.

Den 27 augusti 1920 har kollegium avgivit utlåtande samt därvid förklarat, att några sådana ändrade förhållanden ej inträtt efter det kollegium avgav sitt förut omförmälda utlåtande, som kunde föranleda kollegium att frångå sin däri intagna ståndpunkt. Däremot funne kollegium det kunna ifrågasättas, huruvida icke särskilt med hänsyn till de i motionen angivna olägenheterna för räntegivarna att utgöra sina räntelikvider nu borde tagas i övervägande frågan om vidtagande av åtgärder för skattefrälseräntornas skyndsamma indragning till statsverket. Härom anförde kollegium vidare:

»Vid inlösen till statsverket av skattefrälseräntorna beräknas ersättningen genom kapitalisering av räntan efter medeltalet av antingen 1874—1883 eller 1893—1902 årens jämförelsevis låga markegångspris. Att räntetagarna under sådana förhållanden icke äro hågade att i större utsträckning begagna sig av rättigheten att till inlösen hembjuda skattefrälseräntorna är sålunda förklarligt nog. En snabbare inlösen av dessa räntor skulle kunna befördras genom bestämmande av förändrad grund för beräkning av skattefrälseräntornas inlösningsvärde. Denna fråga har tidigare varit föremål för behandling.

I sådant avseende må hänvisas till föredragande departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet över finansärenden den 16 april 1917 i sammanhang med frågan om förlängd tid för inlösen av skattefrälseräntor. Departementschefen ansåg i likhet med kollegium, att en dylik åtgärd icke borde vidtagas, bland annat av det skäl, att en jämkning uppåt i inlösningsvärdet skulle gent emot föregående årens hembudsgivare innebära en ojämnhet, som icke vore av förhållandena betingad. Efter den betydliga reducering av penningvärdet, som under senare år ägt rum, torde emellertid den i nämnda uttalande intagna ståndpunkten icke längre vara hållbar, därest man fortfarande har den uppfattningen, att frälseränteinstitutet snarast möjligt bör avvecklas. Kollegium anser därför tiden nu vara inne att utfärda förändrade bestämmelser ifråga om bestämmande av inlösningssumman för skattefrälseräntor, därvid de i 9 § av 1912 års lag meddelade bestämmelserna om ersättning för ränteförmån vid avlösning av frälse-skatte-äntor torde kunna tjäna till ledning.

Det vill ock synas som om räntegivarna hade intresse av att i sin mån bidra till avskaffande av frälseränteinstitutet, såvitt angår skattefrälseräntorna, särskilt om man tager i betraktande räntetagares rätt att påkalla räntans utgörande in natura och å viss prestationsort. I detta avseende får kollegium erinra, att räntegivare enligt 1912 års lag om avlösning av vissa frälseräntor äger samma befogenhet som ränteägaren i fråga om frälseränta, som ej må inlösas för statsverkets räkning. Starka skäl tala för att räntegivarna böra tillerkännas rätt att påfordra upphörande även av skattefrälseräntor. Principiellt sett torde numera anledning ej finnas att göra åtskillnad ifråga om räntegivarens rätt till initiativ då det gäller inlösen av skattefrälseräntor och då fråga är om avlösning av dylika eller andra frälseräntor. Åt en liknande tanke har för övrigt vid behandling av frågan rörande in- eller avlösning av skattefrälseräntor långt tidigare givits uttryck. Redan vid behandling i statsrådet den 20 februari 1885 av förslag till förordning angående inlösen av skattefrälseränta m. m. yttrade föredragande departementschefen bland annat följande: 'Därest det skulle visa sig, att i vissa fall inlösningen icke skulle på frivillighetens väg kunna genomföras, läser det bliva nödigt att vidtaga särskilda åtgärder ifråga om de kvarstående skattefrälseräntorna antingen under form av deras exproprierande eller ock på det sätt, att staten övertager de skattskyldigas förpliktelser gent emot ränteägaren, i vilket senare fall man naturligtvis också kan bereda de skattskyldiga den åsyftade förmånen, ehuru ett dylikt tillvägagående, som innefattar att liksom göra statsverket för all framtid skattskyldigt till enskilda personer, torde såväl därför som ur administrativ synpunkt vara mindre lämpligt än frälseräntornas inlösning av staten.'

Det kunde ifrågasättas, huruvida icke tiden nu kan anses inne för exproprierande av skattefrälseräntorna. Kollegium, som anser expropriationsförfarande endast i nödfall böra tillgripas, håller emellertid före, att sådan åtgärd icke erfordras för genomförande av inlösning av skattefrälseräntorna, om räntegivarna berättigas påkalla inlösen av desamma och såväl räntegivarna som räntetagarna bliva uppmärksamgjorda härpå och på de möjligheter, som enligt vad ovan anförts redan finnas till frälseräntornas avveck-

ling. Kollegium finner sig därför ej nu böra i ärendet föreslå några mera vittgående åtgärder i detta avseende.

Slutligen anser sig kollegium böra omnämna, att skattefrälseräntor av icke obetydligt inlösningsvärde ännu kvarstå oinlösta. I underdånig skrivelse den 23 februari 1917 beräknade kollegium kapitalbeloppet av då ännu ej inlösta skattefrälseräntor till något över en miljon kronor. Kollegium framhöll därvid, att en fullt genomförd utredning om det exakta inlösningsvärdet av dessa räntor skulle kräva ett så ingående och tidsödande arbete, att en dylik undersökning måste lämnas ur räkningen. Detta förhållande gäller fortfarande, och en dylik utredning torde för övrigt icke vara behövlig för bedömning av den föreliggande frågan. Enligt vad kollegium under hand inhämtat hava emellertid under åren 1917—1919 utbetalningar i länen för inlösta skattefrälseräntor verkstälts med tillhoppa 231,294 kronor 28 öre.»

Med stöd av vad kollegium sålunda anfört, har kollegium hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes finna den i riksdagens skrivelse gjorda framställningen ej föranleda annan åtgärd, än att nya bestämmelser utfärdades rörande grunden för beräkning av skattefrälseräntornas inlösningsvärde samt att nu gällande bestämmelser angående rätt för ränteägaren att taga initiativ till inlösnings för statsverkets räkning av skattefrälseränta utsträcktes att gälla jämväl räntegivare.

I en vid utlåtandet fogad skiljaktig mening hava tvenne ledamöter förklarat sig ifrågasätta effektiviteten av de av kammarkollegii pluralitet föreslagna åtgärder samt funnit tiden vara inne, att åtgärder vidtoges för expropriation av kvarvarande skattefrälseräntor.

Statskontoret.

Slutligen har statskontoret den 2 december 1921 avgivit infortrat utlåtande i ärendet samt därvid förklarat sig icke hava något att erinra mot vad kammarkollegium föreslagit i syfte att påskynda inlösnings av skattefrälseräntor.

*Departements-
chefen.*

Av det förut anförda framgår, att inlösningsbara skattefrälseräntor till belopp av sammanlagt omkring 750,000 kronor ännu torde återstå oinlösta. Det måste ur det allmännas synpunkt anses önskligt, att dessa räntor snarast möjligt bringas att upphöra. Den hittillsvarande lagstiftningen om räntornas inlösen har emellertid visat sig vara otillräcklig för uppnående av detta syfte. Någon nämnvärd ändring härutinnan torde knappast vara att förvänta, så länge nuvarande regler i fråga om inlösningsprisets bestämmande kvarstå. Såsom kammarkollegium i sitt av mig omförmälda utlåtande framhållit, skulle givetvis en snabbare inlösen av räntorna befordras genom bestämmande av för ränteägarna gynnsammare grunder för beräkning av räntornas inlösningsvärde. I

likhet med kollegium anser jag tiden nu vara inne att genomföra en dylik förändring, i syfte att inlösningspriset må bestämmas till vad som skäligen kan anses motsvara räntornas verkliga värde; och synas i detta avseende bestämmelserna i 9 § i lagen den 8 november 1912 om avlösning av vissa frälseräntor kunna tjäna till ledning, därvid givetvis bör beaktas, att de senaste årens priser å vissa persedlar varit abnormt höga. Sker detta, synes mig emellertid en ytterligare åtgärd i syfte att åstadkomma en snabb och fullständig inlösning av ifrågavarande räntor kunna utan olägenhet vidtagas. På sätt kammarkollegium erinrat, förutsågs redan vid inlösningsinstitutets införande, att det till slut kunde bli nödvändigt att vidtaga särskilda åtgärder i fråga om de kvarstående räntorna, vare sig genom dessas exproprierande eller på annat sätt. Även med de av mig ifrågasatta ändrade grunder för beräkningen av inlösningspriset synes man icke äga tillräckliga garantier för att samtliga skattefrälseräntor inom rimlig tid komma att försvinna. Enligt min mening böra därför tillika åtgärder vidtagas, i syfte att inlösen må kunna åstadkommas jämväl i de fall, där ägaren alltjämt underlåter att påkalla sådan. Lämpligast synes detta syfte kunna vinnas genom inrymande åt staten av befogenhet att påkalla inlösen av skattefrälseränta.

Jag är emellertid icke beredd att framlägga något förslag till av mig nu ifrågasatta ändringar i bestämmelserna om inlösning av vissa frälseräntor. Uppdrag att utarbета förslag till erforderliga lagbestämmelser i ämnet synes mig böra lämnas åt kammarkollegium och statskontoret.

I avbidan på genomförande av den lagstiftning, som sålunda förordats, lärer självfallet en utsträckning böra äga rum av tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor. Det torde vara tillräckligt att tiden härför sättes till utgången av år 1924.

Med min uppfattning angående de åtgärder, vilka äro erforderliga för åstadkommande av en snabbare inlösen av ifrågavarande frälseräntor, finner jag det icke vara av behovet påkallat att nu allmäneligen påbjuda ett visst förändrat sätt för likvidering av ännu oinlösta räntor.

På grund av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen besluta, att den genom förordningarna den 11 september 1885 och den 2 juni 1911 bestämda inlösen av skattefrälseräntor må även efter innevarande års utgång äga rum, därest vederbörande ränteägare, som vill begagna sig av denna inlösen, därom i den ordning, förstnämnda författning stadgar, gör anmälan inom utgången av år 1924.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställen behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skall proposition i ämnet av den lydelse, bil. litt. . . . vid detta protokoll utvisar, avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Olga Gjörloff.